

PRAVEDNI RAT – OSVRT NA STARU DOKTRINU U SUVREMENO DOBA I SLUČAJ RUSKE INTERVENCIJE U UKRAJINI 2014. GODINE*

Pregledni znanstveni rad

*UDK 341.312.5
355.01(477)“2014“*

Primljeno: 21. prosinca 2014.

Sabina Đipalo**

Vođenje rata, kao jedna od najstarijih „aktivnosti“ čovječanstva, oduvijek se pokušavalo opravdati. Kao rezultat takvih nastojanja proizašao je već zarana pojam pravednog rata. Taj je pojam proživio stoljeća i tisućljeća ljudskog postojanja dok nije suočen s apsolutnom zabranom rata u 20. stoljeću. Međutim ni tada nije nestao. Ne više izričito „ratovi“, već različiti slučajevi upotrebe sile opravdavaju se na jednak ili sličan način kao i „klasični“ ratovi s pomoću elemenata pojma pravednog rata. U 2014. godini dogodila se intervencija jedne suverene države u drugoj, koja se pokušala opravdati elementima pojma pravednog rata.

Ključne riječi: pravedni rat, Rusija, Ukrajina, Krim, 2014.

1. UVODNO

Rat je, prema enciklopedijskoj definiciji, stanje oružanog sukoba između subjekata međunarodnog prava koje podrazumijeva upotrebu sile.¹ To stanje ljudskom rodu nije nepoznato jer je prisutno od kada i sam čovjek. No opasno i ozbiljno kakvo jest, od svojih je početaka bilo, uvjetno rečeno, ograničavano pravilima kako o ponašanju za vrijeme takva stanja tako i o pribjegavanju tom stanju uopće. Upravo je ovo potonje područje u kojem se razvio pojam pravednog rata, koji se u znanosti naziva doktrinom. Svaki pojam o kojem se govori i piše najprimjerenije je za početak definirati, što će i biti učinjeno, no prije toga, kao svojevrsna ograda ili upozorenje koje se čini prikladnim navesti, iznesen je opis teorije pravednog rata iz *Enciklopedije javnog međunarodnog prava*. Prema njemu radi se o teoriji koja se zapravo ni u kojem trenutku razvoja međunarodnog prava nije mogla smatrati njegovim dijelom, već je više predstavljala moralno pravilo ponašanja.² Čemu posebno isticanje ovog navoda? Jer je doista zanimljivo da pojam koji je tisućljetan

* Znanstveno-istraživački seminar iz predmeta Doktrina pravednog rata u međunarodnom pravu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Poslijediplomski doktorski studij iz međunarodnog javnog prava i međunarodnog privatnog prava

** Sabina Đipalo, dip. iur., pravnik-lingvist u Europskom Parlamentu, polaznica Poslijediplomskog dokorskog studija iz međunarodnog javnog i međunarodnog privatnog prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu

¹ „War in the sense of armed conflict between subjects of international law connected with the use of force...”, Meng, Werner, „War”, u: Macalister-Smith, P. (ur.), *Encyclopedia of Public International Law*, sv. 4, North-Holland, 2000, str. 1334.

² „...which could not really be regarded as part of valid International law at any time, but was rather to be seen as a moral rule of conduct”, *ibid.*, str. 1335.

i posljedice čijeg postojanja obuhvaćaju – moglo bi se gotovo reći – sva područja međunarodnog prava, pravila svih područja međunarodnog prava, sâm nije pravno pravilo međunarodnog prava.

Tema ovog kratkog djela međutim nije sama priroda doktrine, već njezino moderno oživotvorenje. Iako živimo u doba zabrane upotrebe sile, kada se i sam pojam „rat“ izbjegava koristiti, očigledno je da se sila, protivno pravilima, koristi i da se ratovi i dalje vode. Svjesne zabrane, države osmišljavaju najrazličitija opravdanja svojih postupaka pokušavajući stvoriti nova pravila kao dopuštene iznimke od kogentnog pravila zabrane upotrebe sile. Grupirajući ih, možemo odrediti nekoliko oblika „intervencija“ kojima države pribjegavaju kada se upuštaju u upotrebu sile protiv druge države, a u kojima nije tako teško prepoznati elemente doktrine pravednog rata. Takvih jednostranih intervencija bilo je od Drugog svjetskog rata do danas u velikom broju, prevelikom za svijet u kojem je općeprihvaćeno kao kogentno pravilo da je jednostrana upotreba sile zabranjena, osim u jednom iznimnom slučaju – samoobrani.

U 2014. godini, u doba pisanja ovog rada, dogodila se posljednja u nizu suvremenih jednostranih intervencija – „intervencija“ Rusije u drugoj državi, susjednoj Ukrajini, koja je do kraja prve polovice godine rezultirala odcjepljenjem dijela ukrajinskog teritorija (poluotoka Krima) i njegovim pripojenjem Ruskoj Federaciji. Kao najaktualniju, bit će zanimljivo okarakterizirati tu intervenciju, tj. izabrati joj oblik od nekoliko već uopćenih u praksi država, te ujedno u njoj pronaći elemente doktrine pravednog rata, ako doista postoje.

2. UKRATKO O RAZVOJU DOKTRINE PRAVEDNOG RATA

Doktrinom pravednog rata bavili su se neki od najvećih umova povijesti čovječanstva te je, bez vjere u mogućnost vlastitog doprinosa samoj doktrini koju su oni razvili, najprikladnije ukratko navesti njihove osnovne misli i zaključke. Početci povijesti same doktrine ne vežu se ipak uz određenog pojedinca, već uz praksu svećenstva antičkog Rima (*fetiales*), koje je imalo ovlast odrediti postoje li čvrsti materijalni temelji za opravdanje neprijateljstva u koje se Rim imao namjeru upustiti.³ Pravila za vođenje takva opravdanog rata zahtijevala su ispunjenje dvaju uvjeta formalne prirode: prvi, Rim je trebao uputiti službeni zahtjev za zadovoljstvom (zbog prethodno nanesene povrede) ili poslati upozorenje, te drugi, neprijateljstvo je trebalo biti formalno objavljeno, i to činom bacanja koplja preko rimskih granica na neprijateljski teritorij, uz recitiranje starih pravnih formula.

Rano kršćanstvo, nakon prva tri stoljeća obilježena pacifističkom mišlju, postaje i samo prisiljeno razvijati misli o opravdanosti poduzimanja neprijateljstava i vođenja ratova, jer od progonjene vjere postaje službenom, „državnom“, pa prema tome i isprepletenom s

³ Dinstein, Yoram, *War, Aggression and Self-Defence*, Grotius Publications, Cambridge University Press, 2. izd., str. 61–62.

državnim interesima koje je potrebno ostvariti različitim sredstvima. Sveti Augustin u 4. stoljeću oživljava „doktrinu“ pravednog rata, postavljajući rat kao svojevrsnu osvetu za nanesenu nepravdu u slučajevima kada krivac odbija dati zadovoljštinu. U rat se prema tome smije upustiti samo radi kažnjavanja zbog nanesenog zla i ponovne uspostave mira, radi obrane i ni radi čega drugog.⁴ Devet stoljeća poslije doktrinu je dodatno razradio Toma Akvinski, filozof i teolog, te joj je dao osnovne elemente koji ostaju do danas. Rat je, prema njegovu shvaćanju, mogao biti opravdan samo ako su bila ispunjena sljedeća tri uvjeta: a) rat proglašava ovlaštenu suveren (*auctoritas principis*), ne smije se dakle voditi privatno; b) rat ima pravednu svrhu (*iusta causa*); c) postoji ispravna namjera (*recta intentio*) onih koji vode rat, a to je promicanje dobra i izbjegavanje zla.⁵ U stoljećima koja su slijedila teoretičari su uglavnom razrađivali postavljene osnovne elemente ponajviše se usredotočujući na svrhu i šireći popis onih koje su smatrali opravdanima, tj. pravednima, već ovisno o vlastitim stavovima. I „otac međunarodnog prava“ Hugo Grotius dao je svoj doprinos ovom pitanju. U pokušaju udaljavanja od ideoloških stavova kao osnove za vođenje pravednog rata (karakterističnih za njegovo doba, koje su obilježili unutareuropski vjerski sukobi), vođenje pravednog rata vezao je uz sljedeće razloge: samoobranu, zaštitu vlasništva i kažnjavanje nepravda počinjenih nad stanovništvom.⁶

S razvojem pozitivističke pravne misli, sa stvaranjem europskih država (suvremenim rječnikom rečeno) u međusobno uravnoteženom odnosu moći i s nestankom jednog vrhovnog autoriteta, tj. njegove uloge kao takve (papa), iz međunarodnog prava već od 18. stoljeća polako se povlači spomen doktrine pravednog rata.⁷

Prvi svjetski rat označava kraj ravnoteže moći i ponovo se mogu čuti pitanja o pravednosti, odnosno nepravednosti rata. Zapravo će sam pojam „rat“ biti polako izostavljen iz međunarodnopravne komunikacije, no elementi pravednog rata vratit će se na svoje mjesto, i to sve više kako 20. stoljeće bude odmicalo, a s potpuno obnovljenom snagom i u 21. stoljeću.

3. RAT U 20. STOLJEĆU

Kraj 19. i početak 20. stoljeća obilježen je nastojanjima za „pacifističkim“ uređenjem međunarodnih odnosa, na stranu nesretna stvarnost i prvi veliki rat. Dvostrani i višestrani međunarodni ugovori koji se sklapaju imaju za cilj mirno rješavanje međunarodnih sporova i ograničavaju države potpisnice u pribjegavanju ratovima. Prva haaška konvencija, o mirnom rješavanju međunarodnih sporova, iz 1899. traži od država potpisnica da svoje sporove prije upotrebe oružja pokušaju riješiti mirnim sredstvima –

⁴ Shaw, Malcolm N., *International law*, Cambridge, Cambridge University Press, 6. izd., str. 1119.

⁵ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 3), str. 62–63.

⁶ Shaw, *op. cit.* (bilj. 4), str. 1120.

⁷ „The doctrine of just war arose with the increasing power of Christianity and declined with the outbreak of the inter-Christian religious wars and the establishment of an order of secular sovereign states.“ *Ibid.*, str. 1121.

dobrim uslugama ili posredovanjem neke prijateljske države.⁸ Drugom haaškom konvencijom iz 1907. zabranjuje se pribjegavanje oružanoj sili radi utjerivanja ugovornih dugova.⁹ G. 1913. Sjedinjene Američke Države počele su sklapati dvostrane ugovore, nazvane Bryanovima (po tadašnjem državnom tajniku), kojima su ugovarale obvezu podnošenja sporova na mirenje posebnim komisijama za rješavanje tih sporova. Za vrijeme postupka nije bilo dopušteno objavljivati rat niti započinjati neprijateljstva.¹⁰

Dana 28. lipnja 1919. potpisan je Pakt Lige naroda, „ustavni akt“ nove međunarodne organizacije, osnovane među ostalim radi postizanja međunarodnog mira i sigurnosti. Njime su potpisnice preuzele obvezu nepribjegavanja ratu.¹¹ Liga se obvezala čuvati mir među narodima (čl. 11. Pakta), a svojim članicama postavila je obvezu mirnog rješavanja sporova, no ne na sveobuhvatan način. Naime u članku 12. Pakt doslovno govori o roku unutar kojeg članice ne smiju pribjeći ratu, na temelju čega se može zaključiti da protekom roka obveza prestaje te da je rat i dalje dio međunarodnopravnih odnosa, i to ne nedopušteni.¹²

Do instrumenta kojim je rat u najvećoj mjeri dotad zabranjen došlo je relativno brzo. G. 1928. u Parizu je potpisan ugovor poznat pod nazivom Briand-Kelloggov pakt (*General Treaty for the Renunciation of War*), koji u svoja 3 članka (sadržajno zapravo samo u prva dva) osuđuje pribjegavanje ratu kao sredstvu rješavanja međunarodnih nesporazuma, odriče ga se kao instrumenta politika u međudržavnim odnosima i obvezuje strane na upotrebu samo mirnih sredstava u rješavanju međusobnih sporova.¹³ Briand-Kelloggov pakt bio je velik korak unaprijed, osobito kad se ima na umu da je u razdoblju uoči Drugog svjetskog rata imao 63 potpisnice, što je za ono doba doista rekordan broj.¹⁴ Ono što ga

⁸ G. 1899. i 1907. u Haagu su održane mirovne konferencije na kojima je doneseno ukupno 16 konvencija i 4 deklaracije, kojima su se uglavnom uređivala pravila ratovanja, no s ciljem humaniziranja tih „aktivnosti“. Andrassy, Juraj; Bakotić, Božidar; Seršić, Maja; Vukas, Budislav, *Međunarodno pravo 3*, Zagreb, Školska knjiga, 2006, str. 125–132.

⁹ Zabrana nije apsolutna - ako dužnička država nije htjela pristati na arbitražu ili je poslije sprječavala njezinu uspostavu ili pak nije htjela provesti presudu, sila je i dalje ostala kao mogućnost; *ibid.*

¹⁰ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 3), str. 76.

¹¹ „THE HIGH CONTRACTING PARTIES, In order to promote international co-operation and to achieve international peace and security by the acceptance of obligations not to resort to war, ..., *The Covenant of the League of Nations*, The Avalon Project Documents in Law, History and Diplomacy, Yale Law School, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp.

¹² „The Members of the League agree that, if there should arise between them any dispute likely to lead to a rupture they will submit the matter either to arbitration or judicial settlement or to enquiry by the Council, and they agree in no case to resort to war until three months after the award by the arbitrators or the judicial decision, or the report by the Council. In any case under this Article the award of the arbitrators or the judicial decision shall be made within a reasonable time, and the report of the Council shall be made within six months after the submission of the dispute.” *Ibid.*

¹³ „ARTICLE I The High Contracting Parties solemnly declare in the names of their respective peoples that they condemn recourse to war for the solution of international controversies, and renounce it, as an instrument of national policy in their relations with one another.

ARTICLE II The High Contracting Parties agree that the settlement or solution of all disputes or conflicts of whatever nature or of whatever origin they may be, which may arise among them, shall never be sought except by pacific means.”

Kellogg-Briand Pact 1928, The Avalon Project Documents in Law, History and Diplomacy, Yale Law School, <http://www.yale.edu/lawweb/avalon/imt/kbpact.htm#art1>.

¹⁴ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 3), str. 81.–83.

čini nesavršenim, tj. zbog čega se ne može reći da je njime rat doista u potpunosti, apsolutno zabranjen, činjenica je da obvezuje samo svoje potpisnice, i to samo u njihovu međusobnom odnosu. Uz to rat ostaje i dalje instrument međunarodne politike - ako se dakle vodi pod okriljem Lige naroda.¹⁵

Konačna i apsolutna zabrana rata događa se s osnivanjem Ujedinjenih naroda, a mjesto nalazi u Povelji Ujedinjenih naroda, u članku 2. stavku 4., kojim je određeno: „Članovi se u svojim međunarodnim odnosima suzdržavaju od prijetnje silom ili upotrebe sile koje su uperene protiv teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti bilo koje države, ili su na bilo koji način nespojive s ciljevima Ujedinjenih naroda.“¹⁶ Čitano zajedno sa stavkom 6. istog članka („Organizacija osigurava da države koje nisu članice Ujedinjenih naroda postupaju u skladu s ovim načelima koliko je to potrebno za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti.“), jasno proizlazi da spomenuti nedostatak Briand-Kelloggova pakta ovdje nije ponovljen. Zabrana upotrebe sile, dakle rata kao njezina najklasičnijeg oblika, ali i svih ostalih, odnosi se na cjelokupnu međunarodnu zajednicu! I kao takva postala je i dijelom običajnog prava, što je potvrdio i sam Međunarodni sud u slučaju Nikaragva protiv Sjedinjenih Američkih Država.¹⁷ Sud se u svojem utvrđenju oslonio na Deklaraciju o načelima međunarodnog prava iz 1970., koja zapravo detaljnije razrađuje sadržaj članka 2. stavka 4. Povelje UN-a. Zabrana upotrebe sile ponavljana je i kasnije u drugim međunarodnim ugovorima, no za njezinu je važnost dovoljno to što je postala pravilo običajnog međunarodnog prava, i to kogentno pravilo.¹⁸ Sila ipak nije izbrisana iz svijesti i života međunarodne zajednice pa je i na temelju same Povelje dopuštena u dva slučaja. Jedan je samoobrana, pa tako: „Ništa u ovoj Povelji ne dira prirodno pravo individualne ili kolektivne samoobrane u slučaju oružanog napada na nekoga člana Ujedinjenih naroda sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti“ (članak 51.), a drugi je kolektivna akcija Ujedinjenih naroda u slučaju prijetnje miru, narušenja mira i čina agresije kada druge mjere, koje ne uključuju primjenu oružane sile, nisu bile uspješne u uspostavi mira i sigurnosti (članak 42.).¹⁹

Sustav zabrane upotrebe sile sa samo dvije iznimke naizgled je jasno postavljen i trebao je glatko funkcionirati, no stvarnost uvijek pokazuje nesvršenosti pisanih pravila, pa ni Povelja UN-a nije iznimka. Štoviše, samoobrana se pokazala kao pojam rastezljiv do prilično nezamislivih granica, a bilo je i pokušaja da se pod kolektivnu akciju podvedu radnje koje na kraju tamo ipak nisu smještene. Sila je uopće nakon osnivanja UN-a, nakon

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Povelja Ujedinjenih naroda, *Narodne novine Međunarodni ugovori* 15/1993.

¹⁷ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, *I.C.J. Reports* 1986, str. 98–101, para. 187–191.

¹⁸ Komisija za međunarodno pravo u komentaru nacrta Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora upravo zabranu upotrebe sile navodi kao primjer *ius cogens*; Dinstein, *op. cit.* (bilj. 3), str. 101–102.

¹⁹ „Ako Vijeće sigurnosti smatra da mjere predviđene u članku 41. ne bi odgovarale ili ako se pokazalo da ne odgovaraju, ono može, pomoću zračnih, pomorskih ili kopnenih snaga, poduzeti takvu akciju kakvu smatra potrebnom za održavanje ili uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti. Ta akcija može obuhvatiti demonstracije, blokadu i druge operacije zračnih, pomorskih ili kopnenih snaga Ujedinjenih naroda.“ Članak 42. Povelje UN-a, *op. cit.* (bilj. 16).

2. velikog rata, upotrijebljena toliko puta da bi samo nabrojanje moglo popuniti jedan cijeli rad. I to ne kao rezultat izričitog kršenja pravila međunarodnog prava, upravo suprotno – uz razna, često detaljna objašnjenja i pokušaje iznalaženja veza s pravilima i podvođenja vlastitog ponašanja pod njih. Time su, iako se u stvarnosti ipak najčešće radilo o kršenjima, države zapravo dokazivale svoje prihvaćanje norma međunarodnog prava i samo učvršćivale njegovu važnost. U nastavku slijedi prikaz upotrebe sile od strane država u oblicima koji su se ili nastojali opravdati postojećim pravilima ili novim razlozima, koji, vidjet će se, vraćaju na scenu staru doktrinu pravednog rata.

4. UPOTREBA SILE U DOBA NJEZINE ZABRANE

U suvremenom međunarodnopravnom poretku, čiji je svojevrsni temelj Povelja UN-a, kao ustavni akt prve prave univerzalne međunarodne organizacije, koji predstavlja i najširu ugovornu obvezu za pravila u sebi postavljena i temelj za pravila običajnog prava, jedini dopušteni oblik jednostrane upotrebe sile jest - samoobrana. Definirana još davne 1837. godine i određena uvjetima neposrednosti, nemogućnosti djelovanja na drugačiji način i odsutnosti vremena za promišljanje,²⁰ navedena je i u Povelji UN-a, u članku 51., kao prirodno pravo države u slučaju oružanog napada, doduše samo dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere na koje je samo ono ovlašteno.²¹

Pravo država na samoobranu nije, a teško je i da može biti, tako precizno definirano da ne bi ostavljalo prostor za podvođenje pod njega različitih djelovanja država, koja dosta često idu i do same zloupotrebe tog prava, a time zapravo do kršenja pravila o zabrani upotrebe sile. Definicija iz slučaja *Caroline* uz uvjete nužde i proporcionalnosti u odnosu na pretrpljeni oružani napad, razvijene također u običajnom pravu, nije spriječila razvoj vrlo ekstenzivnog tumačenja pojma samoobrane. Upravo je oružani napad, odnosno trenutak njegova izvođenja, započinjanja ili čak i neke radnje prethodne početku, postao element koji se u proširenom tumačenju koristi za „proširenja“ pojma samoobrane, stvarajući dodatne potpojmove kao što su *interceptivna*, *anticipatorna* i *preemptivna samoobrana*. Interceptivna samoobrana jest zapravo pojam najbliži „običnoj“ samoobrani jer se radi o reakciji na oružani napad koji jest neizbježan i samo što se nije dogodio, ili je njegovo izvođenje već započelo, samo se još posljedice trebaju odraziti na državu žrtvu. Kao što ime govori, radi se o presretačkoj reakciji. Anticipatorna samoobrana, kao korak dalje, podrazumijeva zapravo samoobranu koja „prethodi stvarnom započinjanju napada, no

²⁰ U slučaju *Caroline*, u kojem je došlo do neprijateljskog djelovanja između britanske i američke strane obilježenog uništenjem broda *Caroline*, državni tajnik Sjedinjenih Američkih Država, govoreći o samoobrani na koju se pozivala britanska strana, navodi da kad bi se uistinu o tome radilo, moralo bi postojati „a necessity of self-defence, instant, overwhelming, leaving no choice of means, and no moment for deliberation“. Shaw, *op. cit.* (bilj. 4), str. 1131.

²¹ „Ništa u ovoj Povelji ne dira prirodno pravo individualne ili kolektivne samoobrane u slučaju oružanog napada na nekoga člana Ujedinjenih naroda sve dok Vijeće sigurnosti ne poduzme mjere potrebne za održavanje međunarodnog mira i sigurnosti. Mjere koje članovi poduzmu u vršenju toga prava samoobrane odmah se dojavljuju Vijeću sigurnosti i nipošto ne diraju u ovlasti i dužnosti Vijeća sigurnosti da na temelju ove Povelje djeluje svakog časa na način koji smatra potrebnim za održavanje ili uspostavljanje međunarodnog mira i sigurnosti.“ Članak 51. Povelje UN-a, *op. cit.* (bilj. 16).

ipak nastupa onda kada je objektivno posve sigurno da protupravni napad neizostavno i neposredno slijedi, a njegov bi stvarni početak bitno umanjio izgleda za samoobranu".²² Ovaj je pojam za međunarodno pravo sporan jer odmiče daleko od ugovorima i običajnim pravom prihvaćenih karakteristika samoobrane, počevši već s činjenicom da se radi o djelovanju prije oružanog napada, prvog i osnovnog „okidača“ da bi se uopće i pomišljalo pravo na samoobranu.²³ Kad bismo uzeli primjere iz unutrašnjeg kaznenog prava za paralelni prikaz, interceptivnu samoobranu mogli bismo usporediti s nužnom obranom, dok bi anticipatornoj samoobrani odgovarao institut krajnje nužde. No dok zbog same prirode sustava unutrašnjeg prava – njegove vertikalnosti – počinjenje djela u krajnjoj nuždi nije problematičan pojam jer će počinitelj i njegovo djelovanje biti izvedeni, odnosno izloženi nadležnom tijelu, koje će imati sve potrebne ovlasti ocijeniti situaciju i utvrditi jesu li postojali elementi koji čine stanje krajnje nužde i time otklanjaju protupravnost ili ne, u horizontalnom sustavu kao što je međunarodno pravo takve procjene i podložnosti subjekta nekom arbitru nema te najveće sile međunarodne zajednice u praksi iskorištavaju spornost tog pojma; štoviše, sasvim im odgovora njegova podložnost njihovu tumačenju za *ad hoc* potrebe. Još je sporniji pojam preemptivne samoobrane, „koji čak ne predviđa mogućnost samoobrane kao odgovor na neki očekivani oružani napad, već kao dovoljan razlog poduzimanja navodne samoobrane uzima mogućnost realizacije nekog napada u budućnosti, iako u trenutku poduzimanja samoobrane nema konkretnih naznaka da će takav napad uslijediti“.²⁴ Činjenica da teoretičari smatraju preemptivnu samoobranu neprihvatljivim pojmom u važećem međunarodnom pravu²⁵ nije utješna pored stvarnosti međunarodne politike, koja se u najnovije vrijeme rado utječe tom konceptu (osobito u teško odredivim djelovanjima država kao što je „rat protiv terorizma“).

Osim tih spornih oblika samoobrane, države su u posljednjih 70 godina upotrebljavale silu i u različitim drugim situacijama koje nisu mogle biti podvedene pod samoobranu, a koje su, ponavljajući se u nekoliko obrazaca, dovele do identificiranja nekoliko oblika upotrebe sile²⁶ čija je zakonitost, diplomatski rečeno, upitna, a realno gledano – uglavnom nepostojeća. Najčešće je sila bila upotrebljavana zbog teritorija, a srodno tom razlogu bila je i upotreba sila u procesu dekolonizacije, i to u oba smjera – i od strane kolonija koje su je upotrebljavale radi postizanja neovisnosti i od strane kolonijalnih upraviteljica koje su ih nastojale zadržati u tom statusu. Drugi oblici ipak su malo više plod suvremenih odnosa u međunarodnoj zajednici (za razliku od teritorijalnih pretenzija, koje su jedan od najstarijih razloga u ljudskoj povijesti za upotrebu sile), no nisu u potpunosti novina jer

²² Lapaš, Davorin, „Neka razmišljanja o dopustivosti jednostrane upotrebe sile u suvremenom međunarodnom pravu“, *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske*, sv. 1, br. 1, 2010, str. 36.

²³ Posebna se rasprava vodi o tome što sve danas predstavlja „oružani napad“, no ako to nije jasno i precizno definirano, ne može se očekivati da drugi pojmovi koji na tome pojmu počivaju, kao što je samoobrana, budu jasni i neprijeporni.

²⁴ Perišić, Petra, „Preventivna samoobrana i međunarodno pravo“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, sv. 51, br. 2, 2014, str. 517.

²⁵ „In so far as it goes beyond the Caroline criteria, this doctrine of pre-emption must be seen as going beyond what is currently acceptable in international law.“ Shaw, *op. cit.* (bilj. 4), str. 1140.

²⁶ Podjela inspirirana podjelom u Lapaš, *op. cit.* (bilj. 22).

se neki od njih oslanjanju na elemente starih doktrina, kao što je doktrina pravednog rata.²⁷ Ti oblici dali bi se svesti na zajednički nazivnik, a on bi glasio – jednostrana intervencija. Intervencije jedne ili nekoliko država upotrebom sile na teritoriju druge države iz različitih razloga, tj. s različitim opravdanjima, najčešći su oblik suvremene upotrebe sile, koja zaobilazi pravila (zabrane) međunarodnog prava o upotrebi sile. S obzirom na svoje osnovne razloge, iskristalizirale su se u praksi: prodemokratska intervencija, intervencija radi zaštite vlastitih državljana i humanitarna intervencija. Prodemokratskom intervencijom smatra se intervencija silom od strane jedne ili više država u drugoj državi radi pružanja pomoći njezinu stanovništvu u ostvarenju prava na demokraciju.²⁸ Ta se doktrina razvila uglavnom u američkoj teoriji kao rezultat prakse Sjedinjenih Američkih Država (u Nikaragvi, Grenadi, Panami), a pod imenom „Reaganova doktrina“ dobila je svoje jasne karakteristike. Prema njoj naime SAD ima „pravo upotrebe sile prema drugoj državi radi nametanja ili obnavljanja demokracije, posebice prema onim državama gdje komunizam postoji ili prijeti“.²⁹ I druga strana nekadašnjeg hladnog rata imala je, naravno, odgovarajuću doktrinu po kojoj je djelovala – „Brežnjevljevu“, odnosno „doktrinu socijalističkog samoodređenja“, koja je i inspirirala razvoj američke „prodemokratske intervencije“. Prema toj doktrini, Sovjetski Savez trebao je imati pravo intervencije u državama „istočnog bloka“ radi zaštite tamošnjeg socijalističkog poretka, koji je, jednom izabran i uspostavljen, trebao zauvijek takav i ostati.³⁰ U slučaju prodemokratskih intervencija države koje su ih poduzimale često su se pozivale ne činjenicu da se zapravo samo odazivaju u pomoć vlastima države u kojoj provode tu intervenciju, navodeći kao „vlast“ onu stranu s kojom su same u političkom, ideološkom i interesnom skladu (npr. u slučaju građanskog rata u Čadu Francuska i Libija intervenirale su na različitim stranama, pri čemu je svaka tvrdila da je na strani prave vlasti Čada;³¹ u slučaju pak američke intervencije u Panami 1989. SAD je tvrdio da je temelj za njegovu akciju pomoć zakonitoj i demokratski izabranoj vladi Paname, no ta vlada, spriječena od strane generala Noriege, nikad nije bila u mogućnosti preuzeti vlast te je doista ostalo pod velikim upitnikom je li takva „vlast“ imala ovlast zatražiti vanjsku oružanu pomoć³²). Ne treba posebno naglašavati potpuno neprihvatanje ovih „doktrina“ kao razloga upotrebe sile od strane međunarodne zajednice, koje su izrazili i Međunarodni sud (u slučaju intervencije SAD-a u Nikaragvi)³³ i Opća skupština UN-a.

Intervenciju radi zaštite vlastitih državljana neki autori smatraju dijelom pojma humanitarne intervencije u širem smislu³⁴ budući da im je objema namjera zaštititi ugrožena temeljna ljudska prava (kao osnovno pravo na život), u tome slučaju – vlastitih državljana, koje bi u redovnim okolnostima štitila, i bila dužna štititi, diplomatskim putem,

²⁷ Zapravo je u svima moguće pronaći bar neke od elemenata doktrine pravednog rata.

²⁸ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 22), str. 43.

²⁹ *Ibid.*, str. 43–44.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Gray, Christine, *International law and the use of force*, Oxford, 3. izd., str. 96.

³² Shaw, *op. cit.* (bilj. 4), str. 1151.

³³ I.C.J. Reports 1986, *op. cit.* (bilj. 17), str. 133, para. 263.

³⁴ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 22), str. 45–46.

no u nemogućnosti djelovanja na taj način pribjegava se upotrebi sile. No ako promatramo ipak malo uže i humanitarnu intervenciju odredimo samo kao intervenciju u drugoj državi radi zaštite temeljnih ljudskih prava stanovništva koje država koja poduzima intervenciju nije dužna osigurati, onda intervencija radi zaštite vlastitih državljana ipak ostaje poseban oblik. Države koje smatraju da imaju pravo upotrijebiti silu radi zaštite svojih državljana u inozemstvu, gledajući po izraženim stavovima u pripremama nacrtu rezolucija i deklaracija, a i po praksi, jesu Sjedinjene Američke Države i Izrael te u nešto manjoj mjeri Ujedinjeno Kraljevstvo i Francuska.³⁵ Najpoznatiji slučaj takve intervencije bila je izraelska intervencija u Ugandi 1976. radi oslobođenja izraelskih državljana držanih kao talaca u zračnoj luci Entebbe. Sâmo Vijeće sigurnosti nije bilo suglasno u raspravama vezanima za taj slučaj – stavovi članica varirali su od podrške Izraelu i smatranja njegove akcije zakonitom radi zaštite vlastitih državljana do osude njegova čina kao čina agresije protiv Ugande ili barem kao slučaja pretjerane upotrebe sile.³⁶ SAD je dakle i ovoj vrsti intervencije doprinio s najviše primjera u praksi – od zajedničke akcije s Belgijom u Kongu 1964. preko intervencije u Grenadi 1984. i bombardiranja Libije 1986. do intervencije u Panami 1989.

Pod humanitarnom intervencijom podrazumijeva se intervencija jedne ili nekoliko država upotrebom sile radi sprječavanja ili zaustavljanja teškog i raširenog kršenja temeljnih ljudskih prava ljudi koji nisu njezini, odnosno njihovi državljan, a bez dopuštenja države na čijem se teritoriju provodi.³⁷ Takva moralnim razlozima inspirirana intervencija može biti sasvim zakonita i neupitna ako je provedena u skladu s pravilima iz Povelje UN-a o upotrebi sile, no slučajevi njezine pojave mahom su bili izvan tog okvira. To znači da je, iako je bila poduzimana (samo teoretski gledano, u praksi to, nažalost, najčešće nije bio slučaj) radi zaštite vrijednosti utvrđene kogentnim normama međunarodnog prava, i dalje predstavljala slučaj izvan okvira prava na samoobranu, dakle nezakonitu upotrebu sile. Zbog širokog manevarskog prostora koji joj omogućuje najčešću primjenu u praksi i „plesa“ na tankoj liniji između pozitivnih i negativnih stavova međunarodne zajednice te zbog naglašenog moralnog elementa, zbog kojeg doista najviše od svih oblika odmah podsjeća na elemente doktrine pravednog rata, zaslužuje malo detaljniji osvrt.

³⁵ Gray, *op. cit.* (bilj. 31), str. 32–33, 88–92.

³⁶ Shaw, *op. cit.* (bilj. 4), str. 1144.

³⁷ Definicija J. L. Holzgrefea: „Humanitarian intervention is the threat or use of force across state borders by a state (or group of states) aimed at preventing or ending widespread and grave violations of the fundamental human rights of individuals other than its own citizens, without the permission of the state within whose territory force is applied.“, Domagola, A., „Humanitarian Intervention: The Utopia of Just War? The NATO intervention in Kosovo and the restraints of Humanitarian Intervention“, Sussex European Institute, 2004, <https://www.sussex.ac.uk/webteam/gateway/file.php?name=sei-working-paper-no-76.pdf&site=266>, str. 8.

5. HUMANITARNA INTERVENCIJA – SUVREMENA INKARNACIJA PRAVEDNOG RATA

Humanitarna se intervencija u međunarodnom pravu smješta između pojma suverenosti država i zaštite ljudskih prava budući da je ona taj treći pojam koji svojom pojavom nameće nužnost odabira jednog ili drugog kada se nađu u međusobnom sukobu.

U doba nakon hladnog rata, za čijeg je trajanja ipak bila karakterističnija već spomenuta prodemokratska intervencija, odnosno njezin istočni pandan, učestao je broj vojnih intervencija poduzetih radi zaštite ljudskih prava, koje su se u kratkom razdoblju iskristalizirale pod nazivom humanitarna intervencija. Ujedinjeno Kraljevstvo bilo je osobito aktivno u razvijanju pojma humanitarne intervencije te je 2001. izdalo Smjernice o humanitarnim krizama (*Policy Guidelines on Humanitarian Crises*), u kojima se navodi da bi Vijeće sigurnosti UN-a trebalo odobravati akcije kojima se nastoje zaustaviti ili odvratiti teška kršenja humanitarnog prava te da bi se u takvim kriznim situacijama trebala moći upotrijebiti sila jer vlasti države u kojoj se takva neodoljiva i neposredna (*overwhelming and immediate*) humanitarna katastrofa događa same tu katastrofu ne mogu ili ne žele spriječiti, sve su druge nenasilne metode iscrpljene, a razmjer stvarnih ili potencijalnih ljudskih patnja opravdava rizik vojne akcije te je jasan cilj odvraćanja ili zaustavljanja katastrofe u skladu s očekivanjima ugroženih osoba, dok bi posljedice nedjelovanje bile gore od posljedica intervencije. Također upotreba sile trebala bi biti poduzeta kao kolektivna akcija, ograničena u razmjerima i proporcionalna postizanju humanitarnog cilja, te bi trebala biti dosljedna pravilima međunarodnog humanitarnog prava.³⁸

Stupanj prihvaćenosti pojma humanitarne intervencije u međunarodnom pravu nije tema ovog rada jer se radi o zahtjevnom pitanju, koje se često karakterizira i kao kontroverzno te bi zahtijevalo dugo proučavanje i isto tako dugo izlaganje. Za ovaj rad dovoljna je spoznaja da taj pojam danas postoji (bez obzira na spornost i konkretnu karakterizaciju) i da se realizira u praksi.³⁹ Tako u doba zabrane ratova na međunarodnu scenu stupa njegov oblik kroz koji države opet, kao u doba prije bilo kakva pravnog uređenja ratova, opravdavaju svoju upotrebu sile pravednom svrhom koju time žele postići, objašnjavaju svoje ispravne namjere, uvjeravaju međunarodnu zajednicu u nemogućnost izbora i odabir jedine preostale opcije. Da, države opet vode „pravedne ratove“. I to je vrlo vidljivo

³⁸ „Note that the UK produced a set of Policy Guidelines on Humanitarian Crises in 2001. This provided inter alia that the Security Council should authorise action to halt or avert massive violations of humanitarian law and that, in response to such crises, force may be used in the face of overwhelming and immediate humanitarian catastrophe when the government cannot or will not avert it, when all non-violent methods have been exhausted, the scale of real or potential suffering justifies the risks of military action, if there is a clear objective to avert or end the catastrophe, there is clear evidence that such action would be welcomed by the people at risk and that the consequences for suffering of non-action would be worse than those of intervention. Further, the use of force should be collective, limited in scope and proportionate to achieving the humanitarian objective and consistent with international humanitarian law...” Shaw, *op. cit.* (bilj. 4), str. 1157, bilješka 201.

³⁹ Jedan od zanimljivijih slučajeva bila je jednostrana upotreba sile od strane NATO-a protiv Savezne Republike Jugoslavije 1999. godine, kada je kao opravdanje za takvu akciju iskorišten, među ostalim, i pojam humanitarne intervencije. Detaljnije vidi: Lapaš, *op. cit.* (bilj. 22), str. 45–49.

kad se izvede raščlamba po elementima, počevši od tri osnovna Tome Akvinskog, uz još nekoliko ostalih dodanih kroz stoljeća razvoja.

Svrha akcije koju države poduzimaju nazivajući je humanitarnom intervencijom jest spasiti ljude, zaštititi njihova osnovna ljudska prava, počevši od prava na život, kada su ona neodoljivo i neposredno ugrožena. Obrana nevinih uvijek se i smatrala pravednom svrhom rata te je s teološkog stajališta čak imala veću važnost od samoobrane.⁴⁰ Teško je i zamisliti „pravedniju“ svrhu ratovanja.

Govoreći o *namjeri* s kojom se ide u rat, misli se zapravo na motivaciju država za poduzimanje akcije. Ispravna namjera s kojom se ide u pothvat humanitarne intervencije jest ostvarenje svrhe – pravedne svrhe – sprječavanje i zaustavljanje kršenja osnovnih ljudskih prava. Ona se pritom objavljuje na znanje svima, i međunarodnoj zajednici i unutar same države koja se sprema na akciju, radi uklanjanja bilo kakva elementa sumnje. Ono što ostaje ispod površine jest činjenica da, gledajući ovaj element doktrine pravednog rata, odnosno pojma humanitarne intervencije, praksa država pokazuje nedosljednost i selektivnost,⁴¹ čime se dovodi u pitanje namjera, odnosno motivi koji se iznose u javnosti, u odnosu na one prave, kojima se države zapravo vode u svojim odlukama i djelovanjima. Kad bi se doista vodilo zaštitom ljudskih prava kao „okidačem“ za poduzimanje vojnih akcija u svim slučajevima njihova teškog kršenja i ugroze, netko bi u protekle tri godine već poduzeo mjere radi zaštite sirijskog stanovništva, za čija je ljudska prava i sama Nezavisna međunarodna istražna komisija Ujedinjenih naroda za Siriju (koju je osnovalo Vijeće za ljudska prava UN-a) u svojim izvještajima od studenog 2011. do danas navodila da su podložna rasprostranjenom i sustavnom kršenju, koje se događa u velikoj mjeri, jasno navodeći da se na tom prostoru događaju ratni zločini i zločini protiv čovječnosti te da počinitelji na svim stranama u sukobu krše međunarodno pravo bez ikakva straha od odgovornosti.⁴²

Ovlašteni suveren za poduzimanje humanitarne intervencije jest element s kojim se više zalazi u područje legitimiteta takvih intervencija. U praksi ih poduzimaju države, pojedinačno ili u koaliciji, a imajući na umu pravilo o zabrani jednostrane upotrebe sile, osim u slučaju samoobrane, što humanitarna intervencija nije, jasno je da one nisu ovlaštene. Za zakonitu humanitarnu intervenciju ovlaštteni su samo Ujedinjeni narodi, tj. Vijeće sigurnosti, djelujući na temelju svojih ovlasti iz Glave VII. Povelje UN-a. Kada bi je i proveli, to bi doista bio slučaj ovlaštene upotrebe sile, zakonitog suvremenog pravednog rata.

⁴⁰ Fixdal, Mona, Smith, Dan, „Humanitarian Intervention and Just War“, *Mershon International Studies Review* (1998) 42, str. 283–312, str. 297.

⁴¹ *Ibid.*, str. 303.

⁴² Iz sedam izvještaja Nezavisne međunarodne istražne komisije Ujedinjenih naroda za Siriju podnesenih u razdoblju od 23. studenog 2011. do 12. veljače 2014.
<http://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/IICISyria/Pages/Documentation.aspx>.

I ostali kriteriji pravednog rata⁴³ koji su se razvili nakon prva tri Tome Akvinskog primjenjivi su na pojam humanitarne intervencije. Ona se doista i opravdava kao posljednji izbor (*last resort*), nakon iskorištenih drugih mogućih sredstava postizanja istog cilja. Pazi se i na kriterij proporcionalnosti (*proportionality*), pri čemu se ima u vidu odnos između posljedica intervencije i posljedica nedjelovanja. Autori među dodatnim kriterijima spominju još i vjerojatnost uspjeha (*probability of success*) kao prethodnu „računicu“ za ulazak u akciju.

Pojam humanitarne intervencija ima sve što je potrebno da zadovolji kriterije doktrine pravednog rata i da doista, u situacijama kada je to opravdano ciljevima najviših vrijednosti, opravda upotrebu sile vodeći se starim kriterijima pomoći. No počevši od problematike ovlasti za njezino provođenje preko svih drugih elemenata koji u stvarnosti mogu biti dijametralno suprotni teoretskim modelima, pretvorila se u kontroverzni pojam s puno više negativnih posljedica. U pokušaju da se spasi ono što je u njoj pozitivno osmišljen je nov pojam, u svojoj biti zapravo isti kao humanitarna intervencija, nazvan „*responsibility to protect*“ (*R2P*),⁴⁴ pod kojim se opet nalazi ideja o opravdanosti upotrebe sile u slučajevima teškog kršenja ljudskih prava.

U stvarnosti suvremene međunarodne zajednice, koju, ponovimo još jednom, karakterizira zabrana upotrebe sile, jednostrane intervencije nisu nimalo neuobičajena pojava. U nastavku slijedi prikaz posljednje od njih, ovogodišnje ruske „intervencije“ na području Ukrajine, i pokušaj određenja njezine prirode i veze s doktrinom pravednog rata.

6. RUSKA INTERVENCIJA U UKRAJINI 2014. – PRAVEDNI RAT?

6.1. Slijed događaja od studenog 2013. do lipnja 2014.

Prije opisa i analize potrebno je ograničiti ovo izlaganje budući da ono što jezik medija naziva „ukrajinskom krizom“ u vrijeme pisanja ovog rada, nažalost, i dalje traje. Pod ruskom intervencijom u Ukrajini bit će stoga iznesen i obrađen samo slučaj intervencije na Krimu, dok događaji u ostatku Ukrajine, u njezinu istočnom dijelu, osim za potrebe stvaranja šire predodžbe, neće biti obuhvaćeni u tekstu.

U studenom 2013.⁴⁵ Ukrajina, pod vodstvom predsjednika Viktora Janukoviča, odbija potpisati Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s Europskom unijom odlučivši se umjesto toga za očuvanje gospodarskih odnosa s Ruskom Federacijom. Ta je odluka potakla prosvjede određenog dijela ukrajinskog stanovništva iznoseći na površinu podijeljenost unutar same zemlje između zapada i istoka te stavova koji idu uz takvu geografsku sliku (proeuropski i proruski orijentirano stanovništvo). Zapadno orijentirani prosvjednici zahtijevali su ostavku predsjednika Janukoviča. U prosincu 2013. i siječnju

⁴³ Domagola, *op. cit.* (bilj. 37), str. 10–14.

⁴⁴ Lapaš, *op. cit.* (bilj. 22), str. 48.

⁴⁵ Vremenski prikaz činjeničnog stanja prema *BBC News – Ukraine crisis timeline*, bbc.com/news/world.

2014. povećavao se intenzitet i opseg prosvjeda, koji su doveli i do prvih ljudskih žrtava. Odgovor ukrajinskog parlamenta, Vrhovne Rade, bio je u obliku restriktivnog protuprosvjednički orijentiranog zakona (koji je međutim nakon tek nekoliko dana poništen). Premijer Azarov podnio je 28. siječnja ostavku, no prosvjednici i politička opozicija i dalje ostaju nezadovoljni. Ruski predsjednik Putin sa svoje strane nudi Ukrajini dodatne gospodarske povlastice (u obliku nižih cijena plina i otplate ukrajinskog duga). Od 14. do 16. veljače 2014. pušteni su na slobodu svi prosvjednici zadržani u pritvoru od prosinca 2013., ostali prosvjednici napustili su kijevsku gradsku vijećnicu (zaposjednutu također još u prosincu 2013.) i ostale javne zgrade, a samo dva dana poslije, 18. veljače, iz ne potpuno jasnih razloga sukobi su erumpirali s do tada najvećim brojem poginulih, i civila i pripadnika policije. Oko 25.000 prosvjednika ostalo je zarobljeno na Majdanu, kijevskom Trgu neovisnosti, središnjem mjestu događaja. Dva dana poslije, 20. veljače, nasilje dostiže vrhunac i izvještava se o smrti velikog broja osoba (više od 120 prema Izvještaju o stanju ljudskih prava od 15. svibnja 2014.⁴⁶). Sljedećeg dana, 21. veljače, predsjednik Janukovič potpisuje sporazum s vođama opozicije, kojim se val nasilja uspijeva donekle suzbiti, no već se sljedećeg dana pojavljuje na televiziji nazivajući stanje u zemlji državnim udarom. Fizički se tada više i ne nalazi u Kijevu, već u Harkivu, drugom najvećem ukrajinskom gradu, u istočnom dijelu zemlje. Dana 22. veljače parlament je izglasao smjenu predsjednika Janukoviča i odmah imenovao svojeg predsjednika Oleksandra Turčinova privremenim predsjednikom Ukrajine te raspisao predsjedničke izbore za 25. svibnja. Za to vrijeme u glavnom gradu Krima Simferopolju naoružane osobe zauzimaju ključne zgrade u gradu, a pored glavnih zračnih luka na poluotoku uočavaju se neidentificirani pripadnici oružanih snaga, za koje mediji iz Europske unije i SAD-a odmah tvrde da su ruski vojnici, što predsjednik Putin nakon nekoliko dana šutnje opovrgava navodeći da se radi o samoorganiziranim postrojbama krimskog stanovništva.

Dana 1. ožujka ruski predsjednik Putin dobiva odobrenje parlamenta Ruske Federacije za upotrebu silu u Ukrajini radi zaštite ruskih interesa, a ruski poslanik u UN-u iznosi da je svrgnuti ukrajinski predsjednik Janukovič u pisanom obliku zatražio od ruskog predsjednika da upotrijebi silu. Krimski parlament raspisuje referendum o pripojenju Krima Rusiji, koji se i održava 16. ožujka s rezultatom od 97 % danih glasova „za“. Dva dana poslije predsjednik Putin potpisuje zakon kojim Krim pripaja Ruskoj Federaciji. Ukrajinske vojne jedinice napuštaju teritorij Krima, a vođe država članica EU-a osuđuju rusku aneksiju krimskog poluotoka. I svrgnuti predsjednik Janukovič, iako u Rusiji, izražava svoje nezadovoljstvo razvojem događaja i nadu u povratak Krima pod ukrajinsku vlast.⁴⁷

⁴⁶ Report on the human rights situation in Ukraine 15 May 2014, Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/HRMMUReport15May2014.pdf.

⁴⁷ Krim je i prije 2014. godine bio jedan od slučajeva potencijalnih žarišta sukoba upravo zbog teritorijalne pripadnosti. Naime od kada je osvojen u 18. stoljeću, u doba Katarine Velike, smatran je, i emocionalno i geostrateški gledano, vrlo važnim dijelom Rusije (Ruskog Carstva, Sovjetskog Saveza). G. 1954. Nikita Hruščov prenio je Krimsku oblast (status za vrijeme SSSR-a) iz Ruske Republike u Ukrajinu, što u to vrijeme nije predstavljalo važniji problem jer su i jedna i druga ionako bile dio iste federacije. No nakon

U istočnim dijelovima Ukrajine, osobito u gradovima Donjeck, Lugansk i Harkiv, prorусki prosvjednici zauzimaju službene zgrade tražeći također referendum o neovisnosti. Zapadne zemlje izražavaju uvjerenje da će se ponoviti krimski scenarij, tj. da će doći do „tihog“ korištenja ruskih oružanih snaga koje bi ponovo dovelo do odcjepljenja teritorija. Dana 17. travnja u Ženevi, na diplomatskoj razini, Rusija, Ukrajina, SAD i EU sporazumijevaju se o koracima za ublažavanje krize u istočnoj Ukrajini, iako se sukobi na terenu nastavljaju, dok dvije strane, ukrajinska i prorусka, optužuju jedna drugu za kršenje dogovora. Predsjednik Putin, sa svoje strane, poziva prosvjednike u istočnoj Ukrajini na odgodu referenduma i na dijalog te izražava pozitivan stav prema predstojećim predsjedničkim izborima, koji se održavaju prema planu i završavaju pobjedom Petra Porošenka. Dana 25. lipnja ruski parlament dokida rezoluciju kojom je dopustio upotrebu ruskih snaga u Ukrajini i na toj činjenici, završnoj gledajući na sadržaj ovog poglavlja, staje ovaj kratki vremenski slijed događaja.

6.2. Agresija u teoriji i u praksi

Što je točno učinila Rusija Ukrajini? Vijeće Europske unije za vanjske poslove na svojem izvanrednom sastanku održanom 3. ožujka 2014. osudilo je „očitu povredu ukrajinske suverenosti i teritorijalnog integriteta agresivnim činima ruskih vojnih postrojba“.⁴⁸ U svojem govoru u Varšavi 4. lipnja 2014., povodom 25. godišnjice Dana slobode, američki predsjednik Obama također govori o ruskoj agresiji na Ukrajinu.⁴⁹ Agresija je, na sreću, definirana rezolucijom Opće skupštine 3314 (XXIV) od 14. prosinca 1974. te bi podvođenje stvarne situacije pod političke optužbe time trebalo biti olakšano. Prvi dio definicije, onaj sintetičke prirode, naveden u članku 1. Rezolucije, kaže da je agresija „upotreba oružane sile neke države protiv suverenosti, teritorijalne cjelovitosti ili političke nezavisnosti neke druge države ili upotreba oružane sile koja je na bilo koji drugi način nespojiva s Poveljom Ujedinjenih naroda“.⁵⁰ Drugi dio, u članku 3. Rezolucije, nabraja (ali ne iscrpno) čine koji se smatraju agresijom: a) invazija ili napad oružanim snagama neke države na područje neke druge države, ili svaka vojna okupacija, čak i

raspada te federacije i osamostaljenja Ukrajine činjenica da je većinsko ruski Krim teritorijalno dio Ukrajine, odvojen od Rusije, iznijela je na površinu nezadovoljstvo i potencijalne probleme. Rusiji nije bilo ni malo po volji ne imati pod svojom vlašću taj važni teritorij kojim osigurava svoje ponajprije pomorske oružane snage u Crnom moru i izlaz na Sredozemlje, a etnički ruskom stanovništvu Krima nije bila po volji činjenica da je Rusija druga država, s kojom nemaju vezu i koja im ne pruža zaštitu. Rusija je uspjela osigurati prisutnost svojih oružanih snaga na Krimu, doduše ograničenu, potpisivanjem dvostranog ugovora s Ukrajinom, a rusko stanovništvo Krima pokušavalo je od osamostaljenja Ukrajine postići što viši stupanj samostalnosti i ojačati veze s Rusijom, no Ukrajina je sva njihova nastojanja proglašavala protuustavnima. Crimea profile, BBC NEWS Europe, <http://www.bbc.com/news/world-europe-18287223>.

⁴⁸ „The Council has condemned „the clear violation of Ukraine’s sovereignty and territorial integrity by acts of aggression by the Russian armed forces as well as the authorisation given by the Federation Council of Russia on 1 March for the use of the Russian armed forces on the territory of Ukraine.“, <http://www.consilium.europa.eu/homepage/showfocus?lang=en&focusID=101783>.

⁴⁹ „And as we’ve been reminded by Russia’s aggression in Ukraine, our free nations cannot be complacent in pursuit of the vision we share -- a Europe that is whole and free and at peace.“, <http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/06/04/remarks-president-obama-25th-anniversary-freedom-day>.

⁵⁰ Andrassy, Bakotić, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 8), str. 100–106.

privremena, koja proizlazi iz takve invazije ili napada, ili svako pripojenje područja ili dijela područja neke druge države ostvareno upotrebom sile; b) bombardiranje od strane oružanih snaga neke države područja neke druge države, ili upotreba ma koje vrste oružja od strane neke države protiv područja druge države; c) blokada luka ili obala neke države od strane oružanih snaga neke druge države; d) napad od oružanih snaga neke države na kopnene, pomorske ili zračne vojne snage ili na trgovačku mornaricu, odnosno zrakoplovstvo neke druge države; e) upotreba oružanih snaga neke države koje su stacionirane na području neke druge države uz pristanak države primateljice, protivno uvjetima koji su predviđeni sporazumom, ili svako produljenje njihove nazočnosti na tome području nakon prestanka sporazuma; f) postupak neke države kojim dopušta da njezino područje, koje je stavila na raspolaganje nekoj drugoj državi, bude upotrijebljeno od te države za izvršenje čina agresije protiv neke treće države; g) upućivanje od neke države ili u njezino ime oružanih odreda ili skupina, neregularnih snaga ili plaćenika, koji poduzimaju protiv neke države oružane čini takve ozbiljnosti da se izjednačuju s gore navedenim činima, ili se sadržajno mogu njima obuhvatiti.⁵¹

Činjenično, stanje je izgledalo otprilike kako slijedi: 1. ožujka 2014. ruski predsjednik Putin uputio je zahtjev parlamentu Ruske Federacije da upotrijebi oružane snage Ruske Federacije koje se već nalaze na teritoriju Ukrajine (na temelju međunarodnog ugovora s Ukrajinom iz 1997. o statusu i uvjetima prisutnosti crnomorske flote Ruske Federacije na teritoriju Ukrajine) sve dok se društveno i političko stanje te zemlje ne normalizira.⁵² Iako zapadne zemlje već tada u naoružanim, neidentificiranim osobama u vojnim uniformama na važnim strateškim mjestima na Krimu, na kojima ruski vojnici ne bi trebali biti, „prepoznaju“ upravo rusku vojsku, predsjednik Putin nije čuo njihovu prisutnost. Na konferenciji za tisak održanoj 4. ožujka iznosi da za upotrebom ruskih oružanih snaga do tada još nije bilo potrebe, iako ne isključuje tu mogućnost u budućnosti, te napominje da su ojačani obrambeni kapaciteti ruskih vojnih postrojenja na Krimu zbog, kako navodi, stalnih prijetnja.⁵³ Tjedan dana poslije napominje da se, iako ima odobrenje parlamenta za upotrebu sile, po njemu još nije postupalo te da su sve ruske snage na Krimu opsegom i aktivnostima u skladu s odredbama ugovora s Ukrajinom.⁵⁴ I tako do 17. travnja 2014., kada u redovnoj godišnjoj emisiji *Direct Line with Vladimir Putin* u odgovorima na pitanja

⁵¹ *Ibid.*, str. 100–106.

⁵² „...to use the Armed Forces of the Russian Federation on the territory of Ukraine until the social and political situation in that country is normalised.” Priopćenje pod rubrikom „News” na službenoj internetskoj stranici predsjednika Rusije <http://eng.kremlin.ru/>.

⁵³ „Regarding the deployment of troops, the use of armed forces. So far, there is no need for it, but the possibility remains.” „...the tension in Crimea that was linked to the possibility of using our Armed Forces simply died down and there was no need to use them. The only thing we had to do, and we did it, was to enhance the defence of our military facilities because they were constantly receiving threats and we were aware of the armed nationalists moving in. We did this, it was the right thing to do and very timely.”, *Ibid.*

⁵⁴ „True, the President of the Russian Federation received permission from the Upper House of Parliament to use the Armed Forces in Ukraine. However, strictly speaking, nobody has acted on this permission yet. Russia’s Armed Forces never entered Crimea; they were there already in line with an international agreement. True, we did enhance our forces there; however – this is something I would like everyone to hear and know – we did not exceed the personnel limit of our Armed Forces in Crimea, which is set at 25,000, because there was no need to do so.” *Ibid.*

novinara i građana jasno i glasno priznaje da su ruski vojnici doista poslužili kao potpora „krimskim obrambenim snagama“ na terenu,⁵⁵ misleći pod time na naoružane osobe bez vojnih oznaka za koje su Ukrajina i zapadne zemlje od početaka tvrdile da su zapravo redovni ruski vojnici, i to oni poslani izravno iz Rusije (ne oni već smješteni na Krimu). Na svojoj službenoj internetskoj stranici ukrajinsko Ministarstvo vanjskih poslova dalo je sa svoje strane opis aktivnosti ruskih oružanih snaga na Krimu:

- 30 vojnika blokiralo je 28. veljače pomorsku graničnu policiju Sevastopolja
- raketni čamac ruske crnomorske flote izvršio je blokadu zaljeva Balaklava na udaljenosti od 5 kabela (1/2 nautičke milje)
- 1. ožujka oko 20 vozila oružanih snaga Ruske Federacije ušlo je na područje zračne luke Kirovske
- 100 vojnika oružanih snaga Ruske Federacije ušlo je na područje nezavisnog društva za radarski nadzor
- vojnici oružanih snaga Ruske Federacije blokirali su zračnu luku Belbek nudeći vojnicima ukrajinskih zračnih postrojba da prijeđu na njihovu stranu ili da razoružani napuste to područje.⁵⁶

Ako kao gornju premisu uzmemo tvrdnju da je agresija, među ostalim, upotreba oružanih snaga neke države (koje su stacionirane na području neke druge države uz pristanak države primateljice) protivno uvjetima koji su predviđeni sporazumom ili svako produljenje njihove nazočnosti na tome području nakon prestanka sporazuma, a kao donju premisu činjenicu da su se ruske vojne snage na Krimu, prema riječima samog predsjednika Putina, aktivirale kao potpora lokalnim, naoružanim osobama koje su zauzele službene zgrade i zračne luke, i ako imamo na umu činjenicu da prema Sporazumu iz 1997., na temelju kojeg se nalaze na teritoriju Ukrajine, imaju obvezu poštivati suverenost Ukrajine, njezino zakonodavstvo, i ne upletati se u njezine unutarnje poslove⁵⁷ te da se ne smiju kretati izvan područja uređenih sporazumom bez ovlasti nadležnih ukrajinskih tijela,⁵⁸ zaključak koji se mora izvući jest da je tim činom od strane Rusije doista počinjena agresija nad Ukrajinom. Takav zaključak ne bi se mogao izvesti jedino

⁵⁵ „I have already spoken about this publicly on several occasions, perhaps not loud enough. However, in my conversations with my foreign colleagues I did not hide the fact that our goal was to ensure proper conditions for the people of Crimea to be able to freely express their will. And so we had to take the necessary measures in order to prevent the situation in Crimea unfolding the way it is now unfolding in southeastern Ukraine. We didn't want any tanks, any nationalist combat units or people with extreme views armed with automatic weapons. Of course, the Russian servicemen did back the Crimean self-defence forces.” *Ibid.*

⁵⁶ Iz priopćenja „On Violations of Ukraine's Laws in Force and of Ukrainian-Russian Agreements by Military Units of the Black Sea Fleet of the Russian Federation in the Territory of Ukraine”, 3. ožujka 2014., internetska stranica Ministarstva vanjskih poslova Ukrajine, <http://mfa.gov.ua/en/>.

⁵⁷ „Military units shall conduct their operations in the areas of disposition in accordance with the legislation of the Russian Federation, respect Ukraine's sovereignty, obey its legislation and refrain from interference with Ukraine's domestic affairs.” Članak 6., *Ibid.*

⁵⁸ „Movements related to activities of military units outside of their areas of disposition shall take place following an approval by Ukraine's competent authorities.” Članak 15., *Ibid.*

kada aktivnosti pripadnika ruskih oružanih snaga usmjerene na pomaganje državljanima Ukrajine na ukrajinskom teritoriju (ako se uzme da su uopće u pitanju bili državljani, tj. civilno stanovništvo) u protupravnom zaposjedanju službenih zgrada i mjesta ne bi bile smatrane upletanjem u unutarnje poslove te druge države, što je neozbiljno i pomisliti. Tada ne bi bilo postupanja koje je protivno međunarodnom sporazumu na temelju kojeg se oružane snage nalaze na teritoriju te države, što je ruska strana početkom ožujka još i tvrdila.⁵⁹

6.3. Detaljnije o prirodi ruske intervencije

Ujedinjeni narodi nisu utvrdili da je Rusija počinila agresiju nad Ukrajinom. Nije ni realno očekivati, kad imamo na umu prirodu njegova sastava i odlučivanja, da bi Vijeće sigurnosti za jednu od svojih stalnih članica utvrdilo takvo što,⁶⁰ a Opća je skupština u svojoj rezoluciji usvojenoj 27. ožujka 2014. pozvala na suzdržavanje od narušavanja teritorijalnog integriteta Ukrajine.⁶¹ S obzirom na to da je krajnji rezultat ruskog postupanja te nezakonite upotrebe oružanih snaga bilo pripojenje Krima Ruskoj Federaciji (doduše, na temelju provedenog referenduma, ali koji ni Ukrajina ni Opća skupština UN-a u svojoj navedenoj rezoluciji ne smatraju zakonitim), još je jedna točka definicije agresije u ovom primjeru ostvarena – „ili svako pripojenje područja ili dijela područja neke druge države ostvareno upotrebom sile“.

Rusija dakle jest svojom upotrebom oružanih snaga, od prije smještenih na Krimu, počinila agresiju kršeći time pravila međunarodnog prava o zabrani upotrebe sile protiv teritorijalne cjelovitosti druge države.⁶² No to, nažalost, nije ništa novo u međunarodnoj

⁵⁹ „The formations of the Black Sea Fleet in Crimea do not get involved in Ukrainian internal political events. All the movements of these units pursue the goal of ensuring the security of the fleet’s sites and the prevention of extremist and radical attacks on our nationals“. Komentar Odjela za informiranje i tisak ruskog Ministarstva vanjskih poslova o pitanju medija o izjavi Vijeća NATO-a o situaciji u Ukrajini, 3. ožujka 2014., službena internetska stranica Ministarstva vanjskih poslova Ruske Federacije, <http://www.mid.ru/>.

⁶⁰ Na svojem 7138. sastanku održanom 15. ožujka 2014. Vijeće sigurnosti glasovalo je o prijedlogu rezolucije (S/2014/189) kojom se, potvrđujući teritorijalni integritet Ukrajine, pozivaju svi subjekti međunarodnog prava na nepriznavanje promjene statusa Krima na temelju referenduma koji je ondje proveden. Prijedlog rezolucije nije usvojen zbog veta Ruske Federacije. Trinaest ostalih članica glasovalo je „za“, dok je Kina bila suzdržana. United Nations Security Council Meeting Records, <http://www.un.org/en/sc/meetings/records/2014.shtml>.

⁶¹ Resolution adopted by the General Assembly on 27 March 2014 A/RES/68/262 Territorial integrity of Ukraine, www.un.org/en/ga/68/resolutions.shtml.

⁶² Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila je na svojem zasjedanju 10. travnja 2014. Rezoluciju 1990 (2014) kojom je Ruskoj Federaciji ograničila određena članska prava, među ostalim pravo glasa, a kao rezultat „teškog kršenja međunarodnog prava, uključujući Povelju Ujedinjenih naroda i Završni akt iz Helsinkija Organizacije za sigurnost i suradnju i Europi“ („The Assembly considers that the actions of the Russian Federation leading up to the annexation of Crimea, and in particular the military occupation of the Ukrainian territory and the threat of the use of military force, the recognition of the results of the illegal so-called referendum and subsequent annexation of Crimea into the Russian Federation constitute, beyond any doubt, a grave violation of international law, including of the United Nations Charter and the Organisation for Security and Co-operation in Europe (OSCE) Helsinki Final Act. The launch of military action by Russia was in violation of a memorandum signed between Russia, the United States and the United Kingdom, and Ukraine, Belarus and Kazakhstan in 1994, which undermines the trust in other international instruments, in particular the agreements on disarmament and on non-proliferation of nuclear weapons.“)

zajednici. Svi oblici upotrebe sile o kojima je u prethodnim poglavljima bilo govora najčešće su također primjeri agresije. Prema definiciji nemoguće je upotrijebiti silu, odnosno vlastite oružane snage, protiv druge države, a da to u prvi mah ne bude agresija. Jer prva upotreba sile uvijek je dokaz *prima facie* o činu agresije.⁶³ Tek potom slijedi utvrđivanje činjenica i otklanjanje elementa protupravnosti ako je postojao opravdan razlog za upotrebu sile (najnesporniji je, dakako, samoobrana). I „najhumanija“ od humanitarnih intervencija po definiciji će uvijek moći ući u opseg pojma „agresija“, barem dok se ne dokaže prava namjera. S obzirom na to da je u dijelu teksta dosad bilo govora samo o različitim oblicima intervencija, umjesto o oblicima agresije, neka i ovaj posljednji primjer, pravednosti u pristupu radi, bude za potrebe daljnjeg izlaganja – intervencija.

Da bi se odredio oblik neke intervencije, tj. analizirala njezina priroda, nije od tolike važnosti usmjeriti se na stav međunarodne zajednice. Zanimljivije je okrenuti se državi koja je provela intervenciju i čuti „iz njezinih usta“ o čemu se tu radilo.

Gotovo od samih početaka prosvjeda u Kijevu u Rusiji je isticana njihova nacionalistička i agresivna priroda te udaljenost od demokratskih vrijednosti, kojima su prosvjednici, prema tvrdnjama zapadnih medija, odani.⁶⁴ Štoviše, osim ekstremizma prosvjednika te pojave neonacizma i antisemitizma, koji su zabrinuli ruske vlasti, ukrajinski je parlament donio odluku o ukidanju zakona o regionalnom statusu jezika, kojim se ruskom jeziku, pored ostalih, oduzima status službenog jezika u regijama u kojima je bio materinski za više od 10% stanovništva. To je dodatno zabrinulo rusku stranu, koja je u tome potezu vidjela jasnu naznaku odnosa nove politike prema nacionalnim manjinama, i to negativnih odnosa – onih kojima se ugrožavaju ljudska prava pripadnika nacionalnih manjina.⁶⁵ Često su isticani i napadi na pravoslavne crkve i svećenike te antifašističke spomenike.⁶⁶ U svojem komentaru stanja u Ukrajini od 18. ožujka rusko Ministarstvo vanjskih poslova izrazilo je nezadovoljstvo činjenicom da zapadne zemlje zanemaruju ulogu ukrajinske političke organizacije „Svoboda“, nasljednice stranke stvorene po nacističkom modelu, čiji su članovi zauzeli neka od važnijih mjesta u novoj ukrajinskoj vlasti (zamjenik premijera i ministar obrane), podsjećajući ujedno na stajalište Europske unije izraženo u rezoluciji Europskog parlamenta 2012., u kojoj su stavovi „Svobode“ nazvani rasističkima, antisemitskima i ksenofobnima.⁶⁷ Predsjednik Putin u telefonskom razgovoru s

Council of Europe, Parliamentary Assembly, Resolution 1990 (2014) Reconsideration on substantive grounds of the previously ratified credentials of the Russian delegation, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewPDF.asp?FileID=20745&Lang=EN>.

⁶³ Iz definicije agresije, Andrassy, Bakotić, Seršić, Vukas, *op. cit.* (bilj. 8), str. 103.

⁶⁴ Vidi: Komentar Odjela za informiranje i tisak ruskog Ministarstva vanjskih poslova o situaciji u Ukrajini od 3. veljače 2014. *Op. cit.* (bilj. 59.).

⁶⁵ Vidi detaljnije: Izjava ruskog Ministarstva vanjskih poslova o situaciji u Ukrajini od 24. veljače 2014. i Izjava ruskog Ministarstva vanjskih poslova o situaciji u Ukrajini od 27. veljače 2014. *Ibid.*

⁶⁶ „Allies of the west have now turned into being open neo-Nazis, who destroy orthodox temples and synagogues.” Izjava ruskog Ministarstva vanjskih poslova o izvavi Državnog tajnika Sjedinjenih Američkih Država o situaciji u Ukrajini od 3. ožujka 2014. *Ibid.*

⁶⁷ „In this regard, we would like to recall that in December 2012 the European Parliament adopted a resolution, in which views of „Svoboda,“ were called „racist, anti-Semitic and xenophobic“, and it contained an appeal to all democratic parties to refrain from associating with this organisation.“ Komentar ruskog Ministarstva vanjskih poslova o situaciji u Ukrajini od 18. ožujka 2014. *Ibid.*

predsjednikom Obamom već je početkom ožujka dao do znanja da će poduzeti potrebne mjere da zaštiti ruske državljane i stanovništvo koje govori ruskim jezikom od opasnosti koja dolazi od strane „ultranacionalista“, a koje nova kijevska vlada podržava.⁶⁸ Slični stavovi izneseni su i u telefonskom razgovoru s njemačkom kancelarkom Angelom Merkel.⁶⁹ Kao razlog moguće intervencije u drugoj državi postavljena je dakle zaštita vlastitih državljana, za što smo već prije vidjeli da je samo jedan od oblika nedopuštene upotrebe sile, kojem se utječu najmoćnije sile, najčešće upravo one sa stalnim članstvom u Vijeću sigurnosti ili barem s bliskim vezama s nekom od stalnih članica.⁷⁰

Osim ugroženih ljudskih prava etnički ruskog stanovništva, Rusiju je brinula i nova ukrajinska vlast – svrgavanje predsjednika Janukoviča i postavljanje privremenog predsjednika do provedbe izbora zakazanih za 25. svibnja Rusija je smatrala protuustavnim državnim udarom, a imenovanog privremenog predsjednika nije prihvaćala kao zakonitog.⁷¹ Štoviše, uporno je ponavljano da je jedini zakoniti ukrajinski predsjednik, g. Janukovič, zatražio rusku pomoć u obliku upotrebe oružanih snaga, i to radi zaštite života, slobode i zdravlja ukrajinskih građana.⁷² Spremnost na pružanje takve pomoći, na zahtjev „jedinog legitimnog predsjednika“ i samog naroda, pokazana je bez oklijevanja, uz čvrstu uvjerenost u ispravno, zakonito postupanje (*We believe this would be absolutely legitimate*) i činjenicu da bi se u tom slučaju radilo o mjeri koja predstavlja posljednju prihvatljivu opciju (*This is our last resort*).⁷³ Odanost međunarodnom poretku i poštivanju pravila međunarodnog prava često je isticana. Kao podloga zakonitom postupanju korišten je odnos s predsjednikom Janukovičem, koji je smatran legitimnim predstavnikom ukrajinske vlasti, i time Ukrajine kao države.⁷⁴ Smatranje

⁶⁸ "In reply to Mr Obama's concern over the possibility of the use of Russian armed forces on the territory of Ukraine, Vladimir Putin drew his attention to the provocative and criminal actions on the part of ultranationalists who are in fact being supported by the current authorities in Kiev. The Russian President spoke of a real threat to the lives and health of Russian citizens and the many compatriots who are currently on Ukrainian territory. Vladimir Putin stressed that in case of any further spread of violence to Eastern Ukraine and Crimea, Russia retains the right to protect its interests and the Russian-speaking population of those areas." Predsjednik Rusije, *op. cit.* (bilj. 52).

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Vidi: *supra*, 4. Upotreba sile u doba njezine zabrane.

⁷¹ „First of all, my assessment of what happened in Kiev and in Ukraine in general. There can only be one assessment: this was an anti-constitutional takeover, an armed seizure of power... Are the current authorities legitimate? The Parliament is partially, but all the others are not. The current Acting President is definitely not legitimate. There is only one legitimate President, from a legal standpoint. Clearly, he has no power. However, as I have already said, and will repeat: Yanukovich is the only undoubtedly legitimate President.“ Vladimir Putin odgovara na novinarska pitanja, 4. ožujka 2014., *ibid.*

⁷² „As you may know, we have a direct appeal from the incumbent and, as I said, legitimate President of Ukraine, Mr Yanukovich, asking us to use the Armed Forces to protect the lives, freedom and health of the citizens of Ukraine.“ *Ibid.*

⁷³ „Therefore, if we see such uncontrolled crime spreading to the eastern regions of the country, and if the people ask us for help, while we already have the official request from the legitimate President, we retain the right to use all available means to protect those people.“ *Ibid.*

⁷⁴ „We proceed from the conviction that we always act legitimately. I have personally always been an advocate of acting in compliance with international law. I would like to stress yet again that if we do make the decision, if I do decide to use the Armed Forces, this will be a legitimate decision in full compliance with both general norms of international law, since we have the appeal of the legitimate President, and with our commitments, which in this case coincide with our interests to protect the people with whom we have close historical, cultural and economic ties.“ *Ibid.*

legitimnom vlašću one strane s kojom je država koja provodi intervenciju u interesnom skladu, vidjeli smo prije,⁷⁵ nije novost te utemeljenje djelovanja na tome ne čini intervenciju zakonitom, odnosno dopuštenom prema pravilima međunarodnog prava. Priroda moguće intervencije, tj. pružanja pomoći, viđena je kao humanitarna.⁷⁶

Napokon, 17. travnja predsjednik Putin javno priznaje da su pripadnici ruskih oružanih snaga smještenih na Krimu na temelju sporazuma s Ukrajinom iz 1997. pomogli u akcijama stanovnika Krima, u zapadnim medijima nazivanih „proruski orijentiranim“ i „separatistima“, uperenima protiv zgrada i osoba ukrajinskih vlasti. Pritom ističe da Rusija nikada nije imala namjeru pripajati ničiji teritorij i da je s Ukrajinom planirala izgrađivati odnose utemeljene na tada postojećim geopolitičkim elementima, no da je realna situacija na terenu od nje zahtijevala drugačije postupanje – ne provedbu klasične vojne operacije, već jednostavno osiguranja sigurnosti stanovništva Krima i omogućavanja uvjeta za izražavanje njihove političke volje.⁷⁷ U skladu s tim predsjednik Putin odbacio je i optužbe zapadnih država za počinjenjem agresije, ističući da se ne sjeća nijednog slučaja u povijesti koji bi se mogao tako okarakterizirati, a da pritom nijedan metak nije bio ispaljen i nijedna žrtva nije pala.⁷⁸

Rusija jest intervenirala u Ukrajini. Na Krimu, dok je još nesporno bio dio njezina teritorija. Sukobi u istočnoj Ukrajini i dalje su, nažalost, u tijeku. Rusija niječe prisutnost svojih oružanih snaga u tom dijelu zemlje, a kako je i ovlaštenje ruskog parlamenata za upotrebu oružanih snaga povučeno, ovdje neće biti govora o tome dijelu rusko-ukrajinske „krize“. Intervencija je, prema izjavama predstavnika ruske strane, bila i radi zaštite ruskog stanovništva u Ukrajini i opće humanitarne prirode. Također, bila je odaziv pozivu u pomoć jedine legitimne vlasti (gledano iz perspektive pružatelja te „pomoći“). Karakteristike nekoliko uobičajenih oblika upotrebe sile prisutne su dakle i u ovom jednom slučaju. Svi su oni međutim primjer nedopuštene upotrebe sile ako se provode jednostrano, bez ovlasti Vijeća sigurnosti po Glavi VII Povelje UN-a, što je u ovom primjeru i bio slučaj. Ako stavimo pitanje dopuštenosti upotrebe sile na stranu i usredotočimo se samo na pronalazak elemenata doktrine pravednog rata u slučaju ruske intervencije u Ukrajini, mogu li se oni lako uočiti? Zapravo mogu. Razlog Rusije za upuštanje u akciju na području Ukrajine, kako je isticano od početka, zaštita je stanovništva od zla ultranacionalista, nasljednika nacista i antisemita, i to zaštita njihovih golih života (iako u stvarnosti „opasnost“ za živote ruskog stanovništva nije bila realizirana). U pitanju je dakle obrana nevinih, čime je element pravedne svrhe ispunjen. To je i naglašavano i isticano na sve strane kao osnovna namjera kojom se Rusija u svojoj odluci vodila. Pravedna je namjera prema tome utvrđena i pokazana. Element ovlaštenog suverena ne

⁷⁵ Vidi: *supra*, 4. Upotreba sile u doba njezine zabrane.

⁷⁶ „Protecting these people is in our national interests. This is a humanitarian mission. We do not intend to subjugate anyone or to dictate to anyone. However, we cannot remain indifferent if we see that they are being persecuted, destroyed and humiliated.“ *Ibid.*

⁷⁷ Vidi detaljnije: Direct Line with Vladimir Putin, *ibid.*

⁷⁸ „They keep talking of some Russian intervention in Crimea, some sort of aggression. This is strange to hear. I cannot recall a single case in history of an intervention without a single shot being fired and with no human casualties.“ *Ibid.*

može zapravo nikada, osim u slučaju akcije UN-a, biti zadovoljen. No u ovom je slučaju bilo pokušaja da se osigura i taj element – ovlast se pokušala izvesti iz ovlasti same vlasti države u koju se interveniralo (zamolba predsjednika Janukoviča, kojeg je još jedino Rusija smatrala legitimnim predstavnikom Ukrajine). Intervencija je često isticana kao posljednja opcija (*last resort*) kojoj će se pristupiti. Rusija je prema svim sagledanim činjenicama povelala svoj „pravedni rat“ protiv Ukrajine opravdavajući ga kao intervenciju koju je zatražila sama legitimna vlast Ukrajine.

7. OSVRT NA STAV „ZAPADA“

Prije zaključenja ovog rada, osvrnuli bismo se nakratko na stav država zapadne civilizacije (ponajprije europskih država, članica Europske unije, i Sjedinjenih Američkih Država) na slučaj ove intervencije. I državni i mediji, naime, postavili su se prema Vladimiru Putinu i ruskoj akciji kao prema oživljavanju hitlerovske politike s kraja tridesetih godina 20. stoljeća. Doista nevjerodostojno djeluje navod ozbiljnog časopisa *The Economist*, u izdanju od 8. ožujka 2014., kada za opravdanje Putinova traženja odobrenja za slanje oružanih snaga na Krim, zaštitu Rusa i osoba koje govore ruski ističe da, istina, takvo opravdanje nije novost u povijesti, ali da je po takvu principu postupao sam Hitler zauzimajući dijelove Europe 1930-ih.⁷⁹ Promatrač se ne može oteti dojmu da prikladnijih primjera za usporedbu ima i u puno bližoj prošlosti,⁸⁰ i to s akterima koji se ne smatraju negativnima, te da je ovakva usporedba pretjerana i opasna, jer od „klasične protupravne situacije“ (uz isprike svim ljudskim žrtvama te „situacije“ na ovakvu banalizirajućem rječniku), na kakve je međunarodna zajednica, nažalost, navikla, stvara nešto veće, važnije, postavljajući temelje za eventualnu protuakciju, koja bi onda doista i prešla okvire uobičajenog i imala potencijala dovesti do pravog, „klasičnog“ rata, kakav se čovječanstvo trudi suzbiti posljednjih 70 godina.

The Economist se, u izdanju od 19. travnja 2014., blago podsmjehuje Aleksandru Duginu, protuameričkom ideologu i ruskom nacionalistu, kako ga karakterizira. On navodi da je „Majdanska revolucija“ rezultat američke urote, kojoj je cilj uvlačenje Ukrajine u Europsku uniju i NATO, te da SAD, nakon neuspjeha koji je u tome doživio, sada nastoji izazvati nasilne sukobe ne bi li imao opravdanje za postavljanje NATO-ovih vojnih baza u

⁷⁹ „Kidnapped by the Kremlin“, *The Economist*, 8. ožujka 2014., str. 9.

⁸⁰ „If we look at a more distant history, we can find many examples of military interventions by the United States in places, which were located far away from their national borders, when there was no real threat to the security of the United States. The Vietnam War took the lives of two million of the local population, without mentioning the totally destroyed country and poisoned environment. Under the pretext of protecting their nationals, who were in areas of conflict, the United States intruded into Lebanon in 1958, into the Dominican Republic – in 1965, attacked tiny Grenada in 1983, bombed Libya in 1986, and occupied Panama three years later. Nevertheless they dare to rebuke Russia for „armed aggression“, when it intervenes on behalf of its compatriots, who make up the majority of the Crimean population, not to let ultranationalist forces organise another bloody „maidan“.“, Komentar službenog predstavnika Ministarstva vanjskih poslova Rusije Aleksandra Lukaševića o „izjavama o činjenicama“ Državnog tajništva Sjedinjenih Američkih Država o situaciji u Ukrajini, 6. ožujka 2014., *op. cit.* (bilj. 59).

Ukrajini.⁸¹ Paranoja, teorija urote ili tračak istine o stvarnim političkim odnosima u današnjoj međunarodnoj zajednici? To samo sudionici znaju, a promatrači mogu jedino pretpostavljati. Zanimljivo je da je taj isti *The Economist* u izdanju od 8. ožujka 2014. u svojoj analizi stanja u Ukrajini i utjecaju na međunarodnu zajednicu jasno i glasno naveo da je „ruska agresija udahnila novi život NATO-u, koji je sam u potrazi za svojom ulogom u razdoblju nakon Afganistana“.⁸² No, politika i geopolitika na stranu, što je, u konačnici s međunarodnim pravom?

8. ZAKLJUČAK

Da, Rusija je povrijedila suverenost druge države intervencijom na njezinu teritoriju, što je u konačnici rezultiralo odcjepljenjem cijelog Krima od Ukrajine i njegovim pripojenjem Rusiji. Međunarodna zajednica ne priznaje novonastalo stanje, a Rusija se poziva na primjer Kosova i pravo njegova stanovništva na samoodređenje izraženo na referendumu, koje je međunarodna zajednica velikim dijelom priznala, iako, zanimljivo je, Rusija sama još nije priznala Kosovo kao državu.⁸³

⁸¹ „Alexander Dugin, one of Russia's most vocal imperial nationalists and anti-American ideologues, agrees that an occupation of south-eastern Ukraine would not be in Russia's interest. He argues that the Maidan revolution in Kiev was an American plot to drag Ukraine into the European Union and NATO. Having failed to make this happen, Mr Dugin says, America is now trying to provoke violent clashes to justify putting NATO military bases in Ukraine.“, „Boys from the blackstuff“, *The Economist*, 19. travnja 2014., str. 18.

⁸² „...Russia's aggression has breathed new life into NATO, which has been searching for a post-Afghanistan role.“ „Sixes and sevens“, *The Economist*, 8. ožujka 2014., str. 22.

⁸³ Osim ako se ne koristi politička retorika, teško je zapravo uspoređivati slučajeve Kosova i Krima. Kosovo nije u žarištu zbivanja i čini se kao da zaživljava kao međunarodnopravni subjekt, no činjenica jest da je i ono sporan slučaj o kojem se i dalje raspravlja i oko kojeg nema pravnog zaključka i konačnog sporazuma. Čak ni političkog, ako se ima na umu da ga je priznala otprilike polovica međunarodne zajednice. Polovica dakle još uvijek ne priznaje odcjepljenje Kosova od Srbije i stvaranje neovisne države Kosovo. A slavno savjetodavno mišljenje Međunarodnog suda iz 2010. godine o pitanju usklađenosti s međunarodnim pravom kosovske jednostrane deklaracije o nezavisnosti nije ponudilo očekivane odgovore. Izbjegavajući mutno i teško određivo područje preklapanja prava naroda na samoodređenje i prava država na teritorijalnu cjelovitost, gdje se upravo smjestilo pravo na odcjepljenje, Sud je iskoristio činjenicu da mu je postavljeno šturo pitanje te je na njega dao i šturi odgovor. Jednostrana deklaracija o nezavisnosti sama po sebi nije zabranjena niti protivna pravilima međunarodnog prava. Ona će to biti samo u slučaju kada krši neku normu međunarodnog prava, osobito onu kogentne prirode. Sud nije dao svoje mišljenje o tome je li Kosovo doista i efektivno tom deklaracijom ostvarilo svoju državnost. Sud, nažalost, nije izrazio svoje mišljenje, odnosno nije dao svima tako potrebno tumačenje prava na samoodređenje. Pravo naroda na samoodređenje opće je poznat i opće priznat pojam, no tako nedorečen. U današnjem postkolonijalnom svijetu jasno je da više ne predstavlja samo pravo potlačenih naroda kolonija na slobodu i samostalnost od svojih gospodara, no nije jasno na koga se točno i u kojim situacijama odnosi te pod kojim se točno uvjetima može ostvariti. Pravo na samoodređenje može se ostvariti u obliku odcjepljenja od postojeće države, i u tom slučaju radi se o vanjskom samoodređenju, odnosno u obliku sudjelovanja u vlasti i slobodnom odabiru političkog oblika vladavine unutar neke države, kada se radi o unutarnjem samoodređenju. Prevladava stav da je vanjsko samoodređenje prikladno kod nesamoupravnih i okupiranih područja, dok se u slučaju neovisnih država treba raditi samo o unutarnjem samoodređenju. Upravo je potonji oblik Srbija zagovarala u slučaju Kosova smatrajući da kosovski Albanci svoje pravo na samoodređenje mogu i trebaju ostvariti jedino unutar Srbije, sudjelujući u njezinoj vlasti. S tim se stavom tom prilikom složila i Rusija izrazivši kako smatra da je unutarnje samoodređenje poželjan oblik u postkolonijalnom svijetu. Vanjsko samoodređenje, izvan kolonijalnog konteksta, zamislivo je samo kao iznimka, poznatija pod nazivom *remedial secession*. U slučaju onemogućenja narodu prava na unutarnje samoodređenje, odnosno u slučaju teškog kršenja ljudskih prava, odcjepljenje bi bilo dopušteno kao posljednje moguće rješenje. John Dugard smatra da je

U ovom radu pod „intervencijom Rusije u Ukrajini“ obrađen je slučaj upotrebe ruskih oružanih snaga na Krimu. U cijeloj rusko-ukrajinskoj „križi“ pitanje Krima dio je problema, ne i cijeli problem. No kako je ostatak problema u tijeku, nije pogodan za detaljniju analizu. Krimsko pitanje bilo je aktualno i prije 2014. godine⁸⁴ no sve povijesne težnje i nepravde, ako ih se takvima doživljava, ne mogu biti opravdanje za postupanje protivno međunarodnopravnim obvezama, što je Rusija očito učinila prekoračenjem ovlasti koje je imala na temelju Sporazuma iz 1997. Pravilo iz članka 2., stavka 4. Povelje UN-a prekršeno je. Država koja ga je prekršila u svoju obranu može reći: „I drugi ga krše.“⁸⁵ A mi svi, koji se na bilo koji način bavimo međunarodnim pravom, odmah smo bar djelomično utješeni kada se počnu iznalaziti opravdanja i isprike te osmišljavati temelji za postupanja protivna međunarodnom pravu jer, eto, to znači da je najvažnijim subjektima doista stalo do međunarodnog prava i možemo bar nakratko odahnuti jer još uvijek je tu, u igri, bori se za opstanak. Ako se udaljimo od ove tužne ironije, istina je da je doista bolje da se svako kršenje pravila međunarodnog prava pokuša opravdati i da se takva postupanja nastoje uklopiti u međunarodnopravni poredak, jer suprotnost tome dovela bi do kaosa i kraha sustava. Međunarodnopravni sustav, koliko god to bilo ponavljano, jest horizontalni pravni sustav u kojem njegova opstojnost ovisi o volji njegovih sudionika. No stalna tolerancija kršenja njegovih pravila također ne pridonosi njegovoj postojanosti. Upotreba sile, u doba doista ogromnog tehnološkog napretka, u kojem se rat ne vodi na izoliranom polju s konjicom, već jedna akcija može imati globalni uništavajući učinak, jednostavno mora biti najstrože uređena, mora i dalje biti viđena kao kogentno pravilo koje ne slabi, a pravo na „intervencije“, do sada poduzimane radi manje ili više opravdanih razloga, mora ostati u isključivoj nadležnosti Vijeća sigurnosti UN-a, kako god nesavršeno sad bilo, a ne nekog svjetskog policajca.⁸⁶

Kosovo, po pravilima *remedial secession*, propustilo svoju priliku za odcjepljenje 1999. godine, kada su kulminirala kršenja ljudskih prava nad kosovskim Albancima, te da 2008. više nije imalo nikakve osnove za odabir toga oblika pred unutarnjim samoodređenjem, koje je u tada već demokratskoj Srbiji trebalo biti jedino dopustivo rješenje. Ako se na primjer Kosova gleda iz te perspektive, i ako imamo na umu stavove koje je Rusija pritom iznosila, ne čini se prihvatljivom brza odluka Krima o odcjepljenju od Ukrajine i pripojenju Rusiji. Ako je samo 9 godina nakon kršenja ljudskih prava koja bi se mogla prihvatiti kao osnova za *remedial secession* promijenjeno stanje u matičnoj zemlji oduzelo pravo na takvo što, i krimski Rusi trebali su najprije „povući druge poteze“ – sve one kojima bi pokušali ostvariti svoje pravo na unutarnje samoodređenje. Kosovo je, da se još jednom ponovi, i dalje sporan slučaj. Mnoge države i mnogi stručnjaci ne smatraju prihvatljivim način nastanka kosovske države. Uzimanje Kosova kao primjer, kao presedan, iskorištavanje je „nesretnog slučaja“ međunarodnog prava. A možda i osveta za njega.

⁸⁴ Vidi: *supra*, uz bilj. 47.

⁸⁵ „We are often told our actions are illegitimate, but when I ask, „Do you think everything you do is legitimate?,“ they say „yes“. Then, I have to recall the actions of the United States in Afghanistan, Iraq and Libya, where they either acted without any UN sanctions or completely distorted the content of such resolutions, as was the case with Libya. However, what do we hear from our colleagues in Western Europe and North America? They say we are violating norms of international law. Firstly, it's a good thing that they at least remember that there exists such a thing as international law – better late than never.“ Predsjednik Rusije, *op. cit.* (bilj. 52).

⁸⁶ „The Council – and the Council alone – is legally empowered to resort to such radical measures. No individual state is authorised to act unilaterally, in the domain of human rights or in any other sphere, as if it were the policeman of the world.“ Dinstein, *op. cit.* (bilj. 3), str. 91.

Pravedni rat i njegovi elementi mogu poslužiti kao još samo jedna „utjeha“ – ako se već poduzimaju nezakonite radnje, razne vrste jednostranih intervencija, bolje je da se vode uzvišenim karakteristikama te doktrine nego besmislenim izljevima nasilja. Naravno, s druge je strane problem koji se oduvijek mogao spočitavati toj doktrini, a to je sam središnji pojam pravednosti. Ono što je pravda za jednu stranu besmisleno je nasilje za drugu. Zato ni ta doktrina ne može poslužiti kao pozitivan element, misao vodilja, sve dok svi njezini uvjeti nisu zadovoljeni – ovlaštenu suveren kao možda najvažniji. S obzirom na to da smo već zaključili da je jedini ovlašten subjekt za upotrebu sile u današnjem međunarodnom pravnom poretku Vijeće sigurnosti UN-a, onda je ono i taj „suveren“, koji jedini može biti ovlašten „povesti pravedni rat“ određujući kada je i zašto, do koje mjere i kojim sredstvima dopušteno boriti se. Sve je ostalo neprihvatljivo.

Summary

JUST WAR – REFERENCE TO AN OLD DOCTRINE IN CONTEMPORARY TIMES AND THE CASE OF THE RUSSIAN INTERVENTION IN UKRAINE IN 2014

The concept of a just war developed as an effort to restrict wars by rules of conduct during a state of war, and to limit the causes of starting war in the first place. The main elements of the concept of a just war were set and elaborated by St. Thomas Aquinas. In his understanding, war could only be justified if three criteria were met: a) war is declared by a sovereign authority (*auctoritas principis*); b) the war has a just cause (*iusta causa*); c) and there is also a righteous intention (*recta intentio*) of those waging the war, which is the promotion of good and avoidance of evil. In the 20th century, an absolute prohibition of war was introduced by the UN Charter. However, some space was left for the legitimate use of force in two cases – in the case of self-defence and in the case of a collective action of the United Nations when there is a threat to peace, disruption of peace, or an act of aggression. However, self-defence has proved to be an incredibly elastic term (ranging from *interceptive*, the controversial aspect of *anticipatory*, to the most controversial of all, *pre-emptive self-defence*). There have also been attempts to subsume actions, under collective actions, that do not belong there. In addition to the dubious forms of self-defence, in the last 70 years countries have also used force in various other situations that could not be subsumed under self-defence, and which, by repeating themselves in several patterns, have led to the identification of several forms of use of force – different unilateral interventions. The interventions of one or several states by using force in the territory of another state for different reasons and justifications are the most frequent form of the modern use of force which stretches the rules (prohibitions) of international law on the use of force. The following main reasons have been given in practice: pro-democratic intervention, intervention to protect one's own citizens, and humanitarian intervention. By explaining them, countries again, just as at the time prior to any legal regulation of wars, justify their use of force by the just cause that they aim to achieve, they prove their righteous intentions, they persuade the international community that they have no other choice, and thus they opt for their only remaining choice. In brief, contemporary states wage just wars.

The beginning of 2014 was very intensive in Ukraine, and although the subject-matter of this paper ends with the end of the first six months, those events continued after this period. The protests of citizens, who were favouring the pro-European options against the pro-Russian ones, led to a change in leadership. Dissatisfied with how the events had been evolving, Russia supported the efforts of the Crimean Russian population for independence (and subsequent annexation to Russia). To begin with, Russia persistently denied the presence of its military forces in the territory of Crimea, but eventually admitted this. If we keep in mind the definition of aggression stated in the UN General Assembly Resolution and the detailed description of the facts in place, no other conclusion

may be drawn but that Russia committed aggression against Ukraine. Russia's justification for its own actions contained the elements that make up the concept of a just war: defending the innocent (just cause), as well as the main intention which guided Russia's decision (righteous intention). Therefore, Russia conducted its "just war" against Ukraine in 2014, justifying it as an intervention requested by the legitimate government of Ukraine (deposed President Yanukovych).

Keywords: just war, Russia, Ukraine, Crimea, 2014

Sabina Đipalo, LLB,

Lawyer-linguist at the European Parliament, attending the Postgraduate Study of International Public and International Private Law at the Faculty of Law, University of Zagreb